

R a a m a t u d

- - - - -

Raamat eesti keele põnevast uurimisloost

Reet Kasik. *Stahli mantlipärijad.*

Eesti keele uurimise lugu.

Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2011.

303 lk.

Eesti keelel on pikk ajalugu, mille jooksul on erinevad ajajärgud jätnud jälgi keele hääldusse, grammatikasse ja sõnavarasse. Eesti keele uurimislugu ei ole küll nii pikk kui keele enda lugu, kuid küünib siiski juba mitme sajandi taha ning on seotud eri aegade tõekspidamiste ja moodidega. Sellest eesti keele seletamise ja mõtestamise teekonnast on teinud Reet Kasik oma raamatus kõigist senistest laiahaardelisema ülevaate. Reet Kasik on aastakümneid töötanud Tartu ülikoolis eesti keele dotsendina ja täitnud ka eesti keele õppetooli juhataja kohustusi, lisaks on tal pikaajaline kogemus eesti keele lektori ja külalisprofessorina Soome ülikoolidest. Raamatu aluseks ongi soome üliõpilastele mõeldud eesti keele uurimislugu tutvustav teos „Johdatus viron kielen tutkimukseen” (Helsinki 1999, 2. trükk 2001), mida autor on aga tunduvalt laiendanud ja ajakohastanud.

Esimeseks õnnestumiseks selle raamatu puhul tuleb pidada pealkirjas esitatud piltlikku ühisnimetust eesti keele uurijatele – *Stahli mantlipärijad*. Kunagi vanal heal Rootsi ajal tegutsenud praost Heinrich Stahl, kes aastal 1637 kirjutas eesti keelest esimese ülevaatliku raamatukese „Anführung zu der Esthnischen Sprach” („Sissejuhatus eesti keelde”), ei täitnud ju lihtsat ülesannet. Ta kasutas saksa keelt ja ladina malle ning tulemuseks oli mitte eriti loomulik eesti keele tutvustus, aga ometi jäi see püsivaks teetähiseks eesti keele uurimisloos. Ka järgnevad keeleuurijate põlvkonnad on pidanud end mõistetavaks tegema omas ajas, selle tavadid ja nõudmisi arvestades, seda kuni

kõige viimaste aastateni, nagu autor tabavalt näitab. Ikka on mõjutusi ja eeskujusid tulnud teistelt maadelt ja vägagi erinevate keelte najal loodud teooriatest, oma piiranguid on seadnud rahastajad, kuid sellest hoolimata on Stahli mantlipärijad püüdnud luua üha põhjalikumaid ja loomulikumaid käsitlusi eesti keelest.

Reet Kasiku raamat koosneb kolmest osast, kuigi raamatu sisukord esitab neid kaks. Esimeseks hoolikat süvenemist väärivaks osaks on raamatu sissejuhatus, kus peale Eesti nimetuse, eesti keele ja keeleteaduse lühitutvustuse on esitatud eesti keele uurimisloo kokkuvõtte tähtsündmuste kaupa. Selliseid sündmusi on esitatud üheksa, esimesena eelnimetatud Stahli raamat, viimasena teadusliku „Eesti keele grammatika” teise osa ilmumine 1993. aastal. See enam kui 350 aastat haarav teetähiste märgistus suunab küsima, et mis võiks olla järgmine, kümnes tähtsündmus, milleni eesti keeleteadus peaks lähemas tulevikus jõudma.

Raamatu esimene põhiosa esitab ülevaate varaseimatest keelekirjeldustest kuni eesti keele uurimise esimese kõrgajani 20. sajandi esimesel poolel, teine raamatu põhiosa sisaldab käsitlust eesti keele uurimisest aastatel 1994–2010. Vanemate perioodide ülevaade keskendub peale tähtsamate autorite ja tööde tutvustuse ka eesti keele uurimisala laienemise iseloomustamisele. Nii on pööratud tähelepanu ka kirjaviisiuundustele ja sellega seotud muutustele keelesüsteemi mõistmisel, ning uutele tegevustele eesti keele uurimisel, nagu seda oli 19. sajandi algupoolel eesti keelega tegelejate koondumine Johann Heinrich Rosenplänteri välja antud ajakirja „Beiträge zur genauern Kenntniss der Ehstnischen Sprache” („Lisandusi eesti keele paremaks tundmiseks”) ümber või Tartu ülikoolis avatud eesti keele lektoraadi mõju eesti keele uurimise uuenemisele. Eesti keele uurimist iseseisvas Eestis 1920.–1930. aastatel on kirjeldatud Tartu ülikoolis tehtu kaudu, lähemalt on iseloomustatud tollase eesti keele professori Andrus Saareste tegevust ja tema juhitud murdeuurimist. 1930. aastatel ja osalt varemgi pandi alus ka erinevate eesti (kirja)keele tasandite uurimisele, alates foneetikast ja lõpetades leksikoloogiaga, teadusse tuli mitmekülgse ettevalmistusega noorte uurijate põlvkond. Tagasivaatavalt on nende töid käsitletud raamatu järgmises osas, side viimase maailmasõja eelse ja järgse eesti keeleteaduse ning Eesti ja välismaa eesti keele uurimiskeskuste vahel tundub aga vajavat veel põhjalikumat lahtikirjutamist edaspidi.

Raamatu teine põhiosa esitab eesti keele uurimise ülevaate valdkonniti alates 1944. aastast kuni aastani 2010. Kõigepealt tutvustatakse

eesti keele uurimiskeskusi pärast Teist maailmasõda, käsitledes neist kolme – Tartu ülikooli, eesti keele instituuti ja Tallinna ülikooli. Kõrvale on paraku jäänud välismaised uurimiskeskused, nagu Uppsala ja Lundi ülikool Rootsis, kus töötasid edasi Tartust sõja lõpul põgenenud, tollal juhtivad eesti keele uurijad Andrus Saareste, Valter Tauli ja Julius Mägiste, või Helsingi ülikool, kus tegutses eesti keele osakond (*viiron kielen laitos*). Valdkonniti eesti keele uurimist tutvustades on küll näidatud sidet Eestis ja välismaal töötanud teadlaste tegevuse vahel.

Raamatus esitatud viimase poolsajandi eesti keele uurimislugu näitab hästi, kuivõrd intensiivne on olnud areng nii meetodite kui ka kasutatud allikate poolest, pea iga kümnend on toonud kaasa uusi lähenemisviise ja tulemusi. Tähtsamad murdepunktid on siiski nähtavad iga paarikümne aasta järel. 1960. aastatel tõusis esiplaanile generatiivne keeleteadus, 1980. aastatel funktsionaalsed ja kognitiivsed meetodid, viimane kümnend on teinud võimalikuks suurtel keelekorpusel põhinevad keelevarieerumise ja -dünaamika uuringud. Eesti keele uurimislukku on jätnud jälje enamik rahvusvahelise keeleteaduse omaaegsetest moesuundadest, samas on säilinud uurimistöö järjepidevus ja näha on uute tulemusteni jõudmist just kõige traditsioonilisemate valdkondade toel, nagu vana kirjakeel või murded.

Hinnatav on selle raamatu puhul, et autor on püüdnud anda mitmekülgse sissevaate ka viimase kümnendi töödele. Raamatu saatesõnas mainib ta sellega seotud raskusi: projektipõhise rahastamise tõttu on hakatud ühe enam teadustöid avaldama artiklitena rahvusvahelistes ajakirjades, tavaliseks on muutunud kollektiivsed uuringud, mida tehakse konkreetsete projektide raames jne. Sellepärast on uuemaid uurimusi tulnud tutvustada sageli üksikute projektide kaupa. Sellele on lisatud aga ka valdkondade arengu üldisi kirjeldusi.

Reet Kasiku raamat eesti keele uurimisloost on hästi kirjutatud ja kergesti loetav, see sobib lugemisvaraks ka neile, kes ei ole ise eesti keele uurijad, vaid lihtsalt huvitatud emakeele uurimisloost või alles kavatsevad hakata lähemalt keeleteadusega tegelema. Vaadeldud raamat näitab ilmekalt, kui mitmekülgne on tänapäeval eesti keele uurimine.

Karl Pajusalu